

1990, I-IV; Aldo Gallotta, "Dante nell'area Turcofona", *Dalla Bibliografia alla Storiografia. La critica dantesca nel mondo dal 1965 al 1990*, Ravenna 1993, s. 203-210; Giovanni M. d'Erme, "Dante in Persia", a.e., s. 211-216; Philip F. Kennedy, "The Muslim Sources of Dante", *The Arab Influence in Medieval Europe* (ed. D. A. Agius - R. Hitchcock), Reading 1994, s. 63-82; M. Reeves, *Muhammad in Europe*, Reading 2000, s. 93-97; Hilmi Ziya Ülken, "Dante ve Mîrac, Divina Comedia'nın İslam Kaynakları", *İstanbul*, sy. 58, İstanbul 1946, s. 4-7; Rasha al-Sabah, "Islamic Eschatology in the Divina Commedia", *Havliyyâtü Külliyyeti'l-âdâb*, V, Küveyt 1984, s. 5-37; Shawkat M. Toorawa, "Muhammad, Muslims and Islamophiles in Dante's Commedia", *MW*, LXXXII/1-2 (1992), s. 133-143; Oğuz Karakartal, "Büyük İtalyan Şairi Dante'nin Türkiye'de Tanınması", *TT*, XXVI/155 (1996), s. 290-295; "Dante Alighieri", *TA*, XII, 287-291; E. G. Gardner, "Dante", *ERE*, IV, 394-398; P. S. Hawkins, "Dante Alighieri", *ER*, IV, 238-240.

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

İLÂHİCİ

(bk. İLÂHİ).

İLÂHİNÂME

(الهی نامه)

Ferîdüddin Attâr'ın
(ö. 618/1221)
tasavvufî mesnevisi.

Yirmi bir bölümde (makale) 6500 beyit ihtiva eden eser, bir çerçeve hikâye ile birçok küçük hikâyeden meydana gelir. Çerçeve hikâyenin konusu şöyledir: Bir hükümdarın altı oğlu vardır; bunlar dönemin bilgi, hüner ve edebinde eşsizdirler. Hükümdar, oğullarına dünyada en çok arzu duyup elde etmek istedikleri şeyleri sorar. Onlar da sırasıyla peri padişahının kızını, büyücülüğü, Cem'in kadehini, âb-ı hayâtı, Hz. Süleyman'ın yüzüğünü ve kimya bilgisini elde etmek istediklerini belirtirler. Hükümdar, oğullarının arzularını öğrendikten sonra peri padişahının kızını isteyene şehvetin kötülüğünü, şehvete kapılan kimsenin bütün varlığını harcadığını; büyücülük ilmini öğrenmek isteyen oğluna büyücülüğün kötülüğünü ve asılsızlığını; Cem'in kadehini arzu edip dünyanın sırlarını bilmek isteyene, o kadar bilgisine rağmen Cem'in kendisini ölüm kuyusuna düşmekten alıkoyamadığını ve gerçek kadehin akıl kadehi olduğunu; âb-ı hayâtı arzu edene bilgi ve görgü ile canını aydınlatmasını; Hz. Süleyman'ın yüzüğünü isteyen oğluna dünya saltanatının geçici olduğunu, âhîret mut-

luluğunu kazanmaya çalışmasını; kimya bilgisini isteyene de hırsından dolayı bunu istediğini, gözünü bir avuç toprağın doyuracağını anlatır.

Çerçeve hikâyede söz konusu edilen her istek insanın kapıldığı ihtiraslardan birini temsil eder. Bu şekilde hükümdar, oğullarına isteklerinin anlamsızlığını belirtip boş ve asılsız arzuların vazgeçmelerini söyler. Attâr, eserde çerçeve hikâyenin arasına serpiştirdiği küçük hikâyelerden ahlâkî, tasavvufî sonuçlar çıkarır ve kitabın son kısmında, "Şiirim, baştan başa noksan sıfatlardan münezzehe Tanrı tevhididir; cennette okunursa buna şaşılır mı? İlahî hazinenin kapısını açtım; bu kitaba *İlâhînâme* adını verdim" der. Hikâyelerin hemen hepsi hikâye tekniği bakımından kusursuzdur.

İlâhînâme'de enbiya ve evliya hakkında 1000 kitap okuduğunu ve otuz dokuz yıl kadar tasavvufî şiir ve hikâyeleri toplamakla meşgul olduğunu söyleyen Attâr hikâyelerini halk Farsçası ile kaleme almıştır. *Manîku't-tayr* gibi *İlâhînâme* de Mevlânâ'nın *Meşnevî*'sini besleyen önemli kaynaklardan biridir. Nitekim Mevlânâ, Hüsameddin Çelebi'nin kendisinden Attâr ve Senâ'in eserlerine benzer bir eser yazmasını istemesi üzerine

İlâhînâme'nin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 234/5)

Meşnevî'yi ona yazdırmaya başlamıştır.

İlâhînâme, Şemseddin Sivâsî (ö. 1006/1597) tarafından *İbretnümâ* adıyla manzum olarak Türkçe'ye çevrilmiş (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 3315) ve Sultan III. Murad'a takdim edilmiştir. Seyyid Mîr Kemâlî-yi Hânsârî (Tahran 1316 hş./1937), Hellmut Ritter (İstanbul-Leipzig 1940) ve Fuâd Rûhânî (Tahran 1339 hş./1960) tarafından neşredilen eseri Fuâd Rûhânî Fransızca'ya (*Le livre divin*, Paris 1960), John A. Boyle İngilizce'ye (*The İlahî-nâme or Book of God*, Manchester 1976) çevirmiştir. Eser, ayrıca Abdülbaki Gölpınarlı tarafından nesir olarak Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1967).

BİBLİYOGRAFYA :

Attâr, *İlâhînâme* (trc. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul 1967, tercüme edenin önsözü, s. I-XIII; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *Şerh-i Ahvâl ü Nakd-i Tahlîl-i Âşâr-ı Şeyh Ferîdüddin 'Attâr-ı Nişâbûrî*, Tahran 1961, bk. İndeks; H. Ritter, *Das Meer der Seele: Mensch, Welt und Gott in den Geschichten des Farîduddin Attâr*, Leiden 1955, s. 156; a.mlf., "Attâr", *İA*, II, 9-10; a.mlf., "Attâr", *EP* (İng.), I, 753; *FME*, I, 82; B. Reinert, "Attâr", *Elr*, III, 25; Storey, *Persian Literature*, V/2, s. 291-294.

H. AHMET SEVGİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

Din görevlisi,
öğretmen ve ilâhiyat alanında
araştırmacı yetiştiren,
üniversiteye bağlı
yüksek öğretim kurumu.

İlâhiyat Fakültesi'nin kuruluşunu, 1 Eylül 1900 tarihinde İstanbul'da açılan Dârülfünun-ı Şâhâne'deki Ulûm-i Âliye-i Dîniyye Şubesi ile başlatmak mümkündür. Dört yıl süreli bu şubede tefsir, hadis ve usulü, fıkah ve usulü, kelâm ve târîh-i dîn-i İslâm dersleri okutulmuştur. 1908 Meşrutiyeti'nden sonra büyük ölçüde değişikliğe uğrayan Dârülfünun-ı Şâhâne'nin adı önce Dârülfünun-ı Osmânî'ye, 1913 yılından itibaren İstanbul Dârülfünunu'na dönüştürülmüş, Ulûm-i Âliye-i Dîniyye Şubesi'nin adı da Ulûm-i Şer'iyye olarak değiştirilmiştir. Programına ahlâk ve tasavvuf, siyer, dinler tarihi, Arap edebiyatı ve felsefe gibi bazı dersler de ilâve edilmiştir (Aynı, s. 36-37; *Türkiye Maarif Tarihi*, III, 1225). 18 Eylül 1914'te medreselerin ıslahı sırasında Selimiye Camii avlusundaki I. Abdülhamid Medresesi'nde Medresetü'l-mütehasssîn açılmış ve Dârülfünun bünyesindeki Ulûm-i Şer'iyye Şubesi kapatılmıştır. Şeyhülislâmîliğe bağlanan Medre-